

Pinksteren: een ongrijpbaar feest

Leen den Besten

De vijftigste dag van Pasen

Vanaf Pesach, het joodse paasfeest, worden er zeven weken geteld. Dan volgt het Wekenfeest (*Sjawoe'ot*). Christenen vieren in navolging van de joden zeven weken na Pasen het Pinksterfeest. Pinksteren (*Pentecost*) betekent vijftigste dag (*hèmera pentèkosta*). Pinksteren is niet de vijftigste dag *na* Pasen, maar naar joods besef de vijftigste dag *van* Pasen. (Tellen we vanaf de eerste paasdag zeven weken - dat is $7 \times 7 = 49$ dagen -, dan komen we uit op de vijftigste dag). In Vlaanderen heet Pinksteren Sinksen. Dit is een verbastering van het Oud-Franse *sinquiesme*, wat vijftigste betekent.

Wat op de paasdag gebeurde, vindt zijn voltooiing op de pinksterdag. Zonder Pinksteren is Pasen nog niet af. Bij de evangelist Johannes vallen Pasen en Pinksteren op dezelfde dag. Pasen en Pinksteren horen voor hem bij elkaar.

Joodse achtergrond

Het joodse Wekenfeest, dat ten grondslag ligt aan het christelijke Pinksterfeest, was oorspronkelijk een oogstfeest. Omstreeks het begin van onze jaartelling veranderde het van karakter. Meer en meer herinnerden de gelovigen er elkaar op dit feest eraan wat de geloofstraditie vertelde: God sloot bij de berg Sinai een verbond met zijn volk en gaf het via Mozes de Thora in de vorm van de 'Tien Woorden' (de 'tien geboden' die richtinggevend werden voor het joodse leven, zie Exodus 19 en 20).

Mozes ontvangt de Thora.

Tijdens Pesach stonden de verhalen over de bevrijding uit het angstland Egypte centraal, tijdens het Wekenfeest werd nagedacht over de consequenties van die bevrijding. Veel joden noemden het Wekenfeest het 'slotfeest van Pasen': het Paasfeest werd er als het ware door afgesloten. Door zeven weken na Pasen af te tellen en dan de wetgeving bij de Sinai te gedenken, beleefden en vierden ze dat de bevrijding van hun voorouders uit de slavernij in Egypte geen doel in zichzelf was. De bedoeling ervan was dat de bevrijden aan hun vrijheid op een goede manier invulling zouden gaan geven en wel door zich de weg te laten wijzen door de Thora en meer in het bijzonder de Tien Woorden.

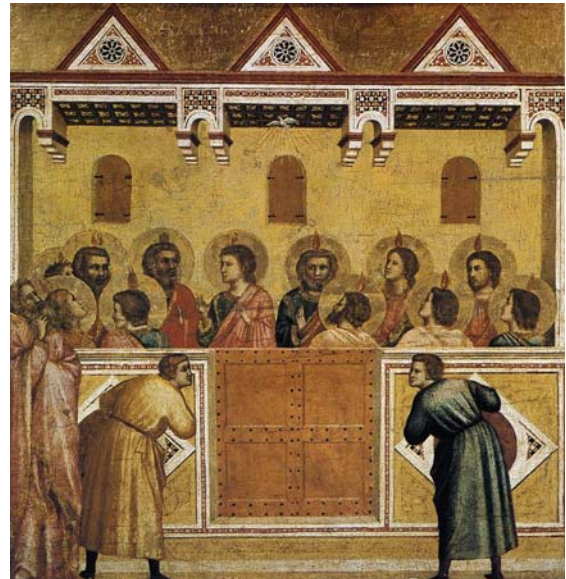
Het joodse Wekenfeest (*Sjawoe'ot*) was - evenals het Paasfeest (*Pesach*) en het Loofhuttenfeest (*Soekot*, het feest waarop men de tocht van het volk Israël door de woestijn herdacht) - oorspronkelijk niet alleen een oogstfeest, maar ook een pelgrims- of bedevaartsfeest: vrome joden gingen naar Jeruzalem om daar in de tempel de eerste en beste rijpe landbouwproducten van dat jaar oftewel 'de eerstelingen van het land' aan te bieden en/of te offeren.

In het boek Handelingen van de apostelen (hoofdstuk 2) vertelde Lucas dat de leerlingen van Jezus op de vijftigste dag na Pasen in een huis bijeen waren. Hier ontvingen ze de gave van de Heilige Geest die hen in extase deed geraken en deed spreken in vreemde talen. Joodse pelgrims die uit allerlei landen en streken naar Jeruzalem waren gekomen

voor het Wekenfeest, dromden samen en waren stom verbaasd over wat ze hoorden en zagen. Sommigen van hen dachten dat de leerlingen van Jezus dronken waren. Petrus stond daarop op en aan de hand van allerlei citaten uit het Eerste Testament (de joodse

Giotto di Bondone (1267-1337), Pinksterfeest, 1304-1306, fresco, 200 x 185 cm, Cappella Scrovegni (Arena Chapel), Padua.

Giotto di Bondone (1267-1337), Pinksterfeest, 1320-1325, eiertempera op hout, 46 x 44 cm, National Gallery, London.

Bijbel) probeerde hij duidelijk te maken dat volgens hem de jood Jezus uit Nazereth de messias, de bevrijder, was waarnaar al verscheidene eeuwen werd uitgekeken. De toehoorders waren onder de indruk van wat Petrus zei en sloten zich aan bij het groepje Jezusleerlingen. Ze vormden een gemeenschap waaruit later de kerk zou ontstaan.

Bij zijn beschrijving van het Pinksterfeest verwees Lucas naar het joodse oogstfeest Sjawoe'ot, het feest waarop de gelovigen de eerste vruchten van de tarweoogst naar de tempel brachten. Het oude oogstfeest kreeg in het verhaal van Lucas een geestelijke zin: zoals het bericht van de uittocht uit Egypte en de doortocht door de Schelfzee werd samengevat in de weg die Jezus door de dood heen ging, zo wordt nu de oogst van deze paasweg gevierd op het Pinksterfeest.

Het Pinksterfeest zoals het door Lucas werd beschreven, gaat niet allereerst over de geboorte van het christendom, maar over de voltooiing van Pasen: de bevrijding die op het Pesachfeest gevierd wordt, is voor alle volken.

Het feest van het ontvangen van de Geest van God

Hoewel het nauwe verband tussen Pasen en Pinksteren in de kerk en met name in de liturgie nooit is losgelaten, werd de verbinding op den duur toch wat lossen. Een belangrijke oorzaak daarvan is het besluit van het Concilie van Elvira in 410 om

Hemelvaartsdag speciaal in het middelpunt te plaatsen door het veertig dagen na Pasen te vieren. In Jeruzalem vierde men tot dan op de vijftigste dag zowel het ontvangen van de Geest van God als de hemelvaart van Jezus. 's Middags trok men naar de kerk en las men het verhaal van de hemelvaart. Toen er een aparte Hemelvaartsdag kwam, kwam op de vijftigste dag het verhaal over het ontvangen van de Geest centraal te staan. Tegen het einde van de 4^e eeuw werd Pinksteren een zelfstandig feest, geheel gewijd aan 'de uitstorting' van de Geest. Tussen Hemelvaart en Pinksteren

had men het *Pinksternoveen*, de negendaagse periode waarin de kerk bad om de werking van de

Heilige Geest:

*Kom, heilige Geest,
vervul de harten van uw gelovigen,
en ontsteek in hen het vuur van uw
liefde.*

*Zend uw Geest uit
en alles zal herschapen worden;
En U zult het aanzien van de aarde
vernieuwen.*

In de middeleeuwen werd in ons land Pinksteren uitbundig gevierd. Een uitverkoren meisje werd tot pinksterbruid gekroond en op het dorpsplein zetten mannen een pinksterboom neer. Stoere jongens klonnen naar de top; iedereen danste eromheen en dronk overvloedig pinksterbier. In gruwelijke spelletjes waren de feestvierders ook heel goed: zwijnknuppelen, katknuppelen en gansrijden. Pas in 1574 verklaarde de rooms-katholieke kerk Pinksteren tot een officiële kerkelijke feestdag, vooral om alle uitbundigheid van het middeleeuwse volksfeest aan regels te binden.

De inhoud van het Pinksterfeest is niet gemakkelijk te beschrijven en door te geven. Misschien is het Pinksterfeest daarom nooit erg populair geworden. Toch zijn vroegere generaties er niet voor teruggedeinsd om 'de uitstorting van de Heilige Geest' bijvoorbeeld in de kerk uit te beelden door het neerlaten van een duif.

Duccio di Buoninsegna (ca. 1255-1319), Pinksterfeest, 1308-11, Tempera op hout, 37,5 x 42,5 cm, Museo dell'Opera del Duomo, Siena.

Hans Multscher (ca. 1400-1467), Pinksterfeest, 1437, paneel, 148 x 140 cm, Staatliche Museen, Berlin.

uitbundigheid van het middeleeuwse volksfeest aan

Vanaf de middeleeuwen werd Pinksteren in Nederland ook wel *Rozenpasen* genoemd, omdat er tijdens de pinkstervieringen uit de kerkgewelven rozenbladeren werden neergelaten, als symbool van de neerdaling vurige tongen (vergelijk Handelingen 2:3). Mogelijk duiden de rozenbloemen ook op een verwantschap met het folkloristisch feest van de pinksterbloem of, zoals het in Oost-Nederland heette, de pinksterbruid.

Oorspronkelijk was het feest van pinksterbruid - een uitbundig volksfeest, dat soms wel acht dagen duurde - een ode aan het voorjaar. Het mooiste meisje van het dorp werd door huwbare jongemannen tot pinksterbloem of -bruid gekozen en met bloemen versierd en gekroond. De jongemannen dansten om haar heen. De bloem of bruid symboliseerde het begin van een nieuwe zomer, maar ook de seksualiteit en de vruchtbaarheid. Het feest is overigens vrijwel overal verdwenen (zie: Volksgebruiken rond Pinksteren).

Juan de Flandes (ca. 1465-1519), Pinksterfeest, paneel, 110 x 84 cm, Museo del Prado, Madrid.

In de uitbeelding van het Pinkstergebeuren zoals het in Handelingen beschreven staat duikt op iconen en schilderijen vaak Maria op. Doorgaans neemt ze zelfs een centrale plaats in: zij wordt afgebeeld in het midden van de kring van twaalf apostelen; boven elk hoofd zweeft veelal een tongvormige vlam, soms ook een stralenbundel. De duif verwijst naar de Heilige Geest. Maria symboliseert de Kerk, die volgens de christelijke geloofstraditie op het Pinksterfeest werd geboren.

De kracht in mensen

Pinksteren is het feest van de Geest, de kracht van God die inspiratie geeft aan mensen en hen aanzet tot het goede. Het Hebreeuwse woord voor geest is *ruach*. Het stamt van een werkwoord dat waaien betekent. De eerste betekenis is dan ook 'wind, adem'. Het woord *ruach* werd ook gebruikt voor de ongreepbare, onherleidbare en onweerstaanbare kracht in de mens die hem tot activiteit beweegt. Geen *ruach* hebben, betekent krachteloos zijn. De

geest is een geschenk van God (Numeri 16:22). Job beleed dat hij zijn leven, zijn levensadem (*ruach*) aan God dankte: 'Zolang het leven in mij ademt, zolang Gods geest mij nog doortrekt, zullen mijn lippen geen onwaarheid spreken' (Job 27:3).

De eerste christenen ervoeren de Geest als een hevige werkelijkheid. De naam waarmee ze die werkelijkheid aanduidden, was zowel in het Hebreeuws (*ruach*) als in het Grieks (*pneuma*) 'adem van God'.

De machtige en leven verwekkende adem van God is volgens de bijbelschrijvers overal aan het werk: in het wateren van de oerchaos, toen ze op het goddelijk woord tot kosmos stolden (Genesis 1:2); in de schepping van de mens (Genesis 2:7), in het leven hier en nu. Ze is bron van energie en kracht tot handelen.

Pinksteren is voor christenen het feest waarop ze vieren dat mensen de scheppende Geest van God ontvingen en ontvangen, het feest waarop ze zich bewust worden van de kracht-in-mensen, de tegenkracht, de warmtekracht tegen wat rigide, koud en van steen in hen

Jean II Restout (1692-1768), Het Pinksterfeest, olieverf op linnen, 465 x 778 cm, 1732, Musée du Louvre, Parijs.

is. Het is het feest dat hen oproept tot scheppen, dat wil zeggen: de aarde bewoonbaar maken en houden, chaos veranderen in een heilzame orde, puinruimen, ingekankerde ziektes (wanhoop, doemdenken, niet-nadenken) genezen, een menswaardig leven mogelijk maken, in de wereld een keten van bewoonbare plaatsen creëren, een spoor (een traditie) van oases in de woestijn.

Afsluiting van de Paastijd

Pinksteren kan beschouwd worden als de afsluiting van de Paastijd. De eenheid van de Paastijd wordt benadrukt door gedurende de zondagen van deze tijd de kleur wit te hanteren als teken van vreugde en overwinning en van de bekleding van de nieuwe mens. Dat het Pinksterfeest zelf gekenmerkt wordt door de kleur rood (de kleur van de liefde en het martelaarschap), doet daar niets aan af.

© Leen den Besten,
Zevenaar, 27 mei 2007.

El Greco (1541-1614), Pinksterfeest, 1596-1600, olieverf op linnen, 275 x 127 cm, Museo del Prado, Madrid.